

Практичне заняття №3

Тема: Особливості історичного матеріалу в школі

- 1.Зміст сучасної історичної освіти.
- 2.Формування історичних уявлень учнів.
- 3.Вивчення теоретичного матеріалу. Формування історичних понять і вмінь.
- 4.Локалізація подій в часі і просторі.
- 5.Характеристика історичної особи, оцінка історичного факту.
- 6.Порівняння історичних подій та явищ. Визначення причинно-наслідкових зв'язків. Складання плану. Доведення власної думки.
- 7.Аналіз історичного документу.

1.Зміст сучасної історичної освіти.

Під змістом сучасної історичної освіти розуміють систему наукових знань про історію людського суспільства, практичних умінь, навичок та способів діяльності, досвіду творчої діяльності, ціннісних орієнтацій.

Оскільки зміст шкільної історичної освіти має кілька складових, його реалізація передбачає кілька паралельних процесів: навчання, виховання і розвиток.

Знання – перевірені суспільно-історичною практикою результати процесу пізнання.

Знання знаходять своє відображення у:

- **фактах** – найпростіших одиницях знань, що фіксують конкретну подію або будь-який її прояв (1.09.1939 – початок II світової війни);

- **уявленнях** – чуттєвих образах або елементарних знаннях про предмети і явища (Відродження – епоха розквіту науки і культури в Європі);

- **поняттях** – відображеннях історичних подій, явищ і процесів в їхніх найістотніших зв'язках (держави Стародавнього Сходу були рабовласницькими);

- **судженнях** – утвердженнях або запереченнях наявності у предметах і явищах тих чи інших ознак, властивостей, зв'язків або відношень (Україна має стійкі євроатлантичні прагнення);

- **умовиводах** – логічних діях, внаслідок яких з одного або кількох відомих і певним чином пов'язаних між собою суджень виводять нове судження, що містить нове знання про предмет (володіючи численними колоніями і маючи сильну промисловість Великобританія стала однією з найпотужніших країн світу);

- **концепціях** – системах поглядів, сукупностях ідей, що визначають суть задуму, певний спосіб розуміння явища (низький рівень освіти і науки Середньовіччя визначалися засиллям релігійної ідеології, догматизмом поглядів і схоластикою);

- **теоріях** – формах знань, що дають цілісне уявлення про закономірності й суттєві характеристики об'єктів (теорія прибутку: гроші – товар – гроші).

Історичні знання – це сукупність відкритих історичних наукових фактів та сформованих на їхній основі уявлень, понять, суджень, умовиводів, концепцій і теорій.

Навчальний історичний матеріал – спеціально підібрані відповідно до вікових особливостей та завдань навчання історичні знання.

Учні, опановуючи історичний матеріал, набувають власні історичні знання, які знаходять своє відображення в уявленнях, поняттях, судженнях та умовиводах учнів.

Визначають **рівні знань**:

- репродуктивний – відтворення фактів, явищ, понять без суттєвих змін;
- конструктивний – знання, здобуті внаслідок комбінування, переконструювання репродуктивних знань;

- творчий – знання, здобуті під час самостійної пізнавальної діяльності.

Розрізняють певні **якості знань**:

- правильність – ступінь відповідності до еталону;
- повнота – обсяг відповідно до еталону;
- усвідомленість – розуміння значущості й внутрішніх зв'язків;
- дієвість – уміння застосовувати знання в різних ситуаціях;
- системність – визначення ієрархії знань, розуміння їх місця в структурі теорії;

- міцність – наявність і стійкість.

Основу фактичного матеріалу складають безпосередньо факти, які систематизуються та узагальнюються в подіях, явищах, процесах.

Історичний факт – найменша одиниця історичних знань, знання про минуле, достовірність якого доведена історичною наукою. Специфікою історичного факту є його неповторюваність і невідтворюваність.

Фактом є те, що християнство було запроваджено в Київській Русі, й те, що це відбулося у 988 р., й те, що це було здійснено за ініціативи князя Володимира.

Історична подія – сукупність взаємопов'язаних історичних фактів, що характеризують обмежений у просторі й часі логічно завершений фрагмент минулого.

Історичною подією є запровадження у 988 році християнства в Київській Русі.

Розрізняють прості події, які містять невелику кількість фактів (наприклад, оборона Києва від монголо-татар у 1240 р.) і складні, які містять у собі кілька подій (наприклад, похід Батия та його полководців на руські землі у 1237 – 1242 рр.).

Історичне явище – комплекс ознак аналогічних історичних фактів, які мали місце на певній території протягом історичного періоду і певною мірою його характеризують.

Історичним явищем є християнська церква середньовічної Русі.

Історичний процес – ланцюг взаємопов'язаних у часі причинами і наслідками подій.

Історичним процесом є християнізація Русі.

Визначають головні та неголовні факти.

Головні факти – це ті, без яких неможливо зрозуміти сутність історичного етапу чи періоду, які значно вплинули на розвиток суспільства, залишили глибокий слід у суспільному житті, й тому є важливими для формування у школярів історичних понять, ціннісних орієнтацій та світоглядних ідей.

На виділення головних фактів вчителя націлює Держаний стандарт і програма, але остаточну їх добірку складає вчитель. Оскільки на підставі ознайомлення з фактами в учнів мають утворитися певні образи, кількість головних фактів повинна бути невеликою. Тому під час вибору фактів передусім слід звертати увагу на:

- наукову достовірність, доведення справжності факту в історичній науці;
- значущість для розуміння історії, факти мають відбивати головні ідеї й тенденції історичної епохи;
- максимальну конкретність та можливість створення на їх основі яскравого образу;
- високий ступінь емоційного впливу;
- можливість самостійного осмислення їх учнями.

2.Формування історичних уявлень учнів.

Історичні уявлення – це чуттєво-наочний образ предметів або явищ дійсності та минулого. «Чуттєво-наочний образ» – це певна абстракція, яка формується у дітей ще до початку вивчення історії в школі. Уявлення формуються у дитини на основі певних елементарних знань, вражень, які вона колись сприймала, або з якими зіштовхувалася якимось чином у своєму житті. Діти мають ряд сформованих історичних уявлень, наприклад: про первісних людей, козаків, національну символіку України тощо за рахунок перегляду фільмів, читання книг, казок та легенд.

Уявлення поділяються на уявлення пам'яті та уявлення фантазії.

Уявлення пам'яті формуються простіше, скажімо, учні були на екскурсії в центрі м.Ужгород і бачили Ужгородський замок, потім на уроках, вивчаючи окремі сторінки історії Закарпаття, діти згадують свої враження у вигляді сформованого образу. Вчитель просить пригадати, як виглядав Ужгородський замок та змалювати його словесно.

Уявлення фантазії формується складніше і тут дуже важко перевірити, наскільки воно правдиве, тому що щось учні чули, щось читали, щось бачили по телебаченню, щось за ходом комп'ютерних ігор тощо. Складно перевірити, наскільки це правильні уявлення, наскільки вони відповідають дійсності або минулому.

Формування історичних уявлень відбувається протягом всіх років навчання історії. Проте, найбільш активно саме уявлення формуються у 5 класі масових загальноосвітніх шкіл та впродовж 7-8 класів допоміжних шкіл.

Серед державних вимог до рівня загальноосвітньої підготовки учнів слід зосередити увагу на формуванні первісних уявлень про сутність та особливості історичного знання, позитивного ставлення до історії як предмета, здобуття школярами вмінь осмисленого читання й опрацювання текстів на історичну

тематику, ключових та предметних компетентностей на рівні, що відповідає основним віковим можливостям здорових учнів та особливостям пізнавальної діяльності учнів з порушенням інтелекту.

Отже, початкове вивчення історії як предмету спрямоване, передусім, на початкові знання, елементарні уявлення та найпростіші вміння. Історичні знання звичайних п'ятикласників можна охарактеризувати як фрагментарні, початкові. Такі ж знання будуть в учнів 7 класу допоміжної школи, які перший рік вивчають історію.

Як саме вчитель має формувати історичні уявлення? Ми пропонуємо планувати навчальну діяльність як відповіді на такі питання:

ЩО? (історичний факт).

ДЕ? (історичний простір).

КОЛИ? (історичний час).

Протягом всіх років навчання історії в школі формуються ті чи інші історичні уявлення. У 7-8 класах допоміжної в процесі вивчення «Історії України» формується особливо велика кількість історичних уявлень. Вчитель має чітко знати, як слід планувати навчальну діяльність, щоб в результаті в учнів були сформовані максимально достовірні уявлення про людину та її діяльність, про подію та її наслідки тощо. **Уявлення** можуть бути від **найконкретніших** (як виглядала зброя козаків), до **узагальнень**, пов'язаних з історією держав або дією історичних закономірностей.

Найбільш ефективно історичні уявлення **утворюються опосередкованим шляхом**: через наочні образи та слова (усне – виклад вчителем навчального матеріалу або писемне – текст підручника, джерела тощо).

Формування історичних уявлень:

Факт Наочний образ; Слово вчителя, підручник Уявлення

Одним із провідних способів формування уявлень вважається виклад вчителем навчального матеріалу, який здійснюється за допомогою розповіді та опису.

Розповідь.

Розрізняють чотири **види розповіді**: сюжетну, образну, конспективну та інформативну.

Сюжетна розповідь – образна форма усного монологічного викладу головних історичних фактів (переважно військових та політичних подій).

Вирізняється емоційністю та динамічністю. Будується за схемою драматичного твору: зав'язка – кульмінація – розв'язок. Супроводжується використанням наочних засобів (сюжетних картин, карт, схем тощо). Наприклад, похід князя Ігоря проти Візантії.

Ю.М. Косенко, Історія України, 7 клас, С.73-74:

«У 941 році князь Ігор розпочав війну проти Візантії. Він зібрав багатотисячне військо і, посадивши їх на човни, рушив Чорним морем до Константинополя. Візантійці зустріли русичів на морі. У цій битві вони

використали нову зброю – грецький вогонь. Грецький вогонь – це суміш сірки, сирової нафти, смоли, яку в дерев'яних діжках підпалювали і кидали на ворожі кораблі (вистрілювали через мідні труби). Величезний флот князя Ігоря спалили, а воїнів, які стрибали у воду, захопили у полон».

Образна розповідь – усний монологічний виклад фактичного матеріалу, пов'язаного з типовими економічними та культурними явищами.

На відміну від сюжетної розповіді позбавлена динамічності, конфліктності та сюжетності. Супроводжується наочністю (картини, аплікації, піктограми).

Ю.М. Косенко, Історія України, 7 клас, С.62:

«Обряди та свята у східних слов'ян були тісно пов'язані з їх господарюванням і поділялися на весняні, літні, осінні та зимові. Найбільш важливими були п'ять свят: **Корочун** (Новий рік, святкували у грудні), **Масляна** або Масниця (проводили зими, зустріч весни, пробудження природи), **Купала** (присвячений літньому сонцестоянню та найвищому розквіту природи, святкували у червні), **Перунів день** (свято слов'янських воїнів, відзначали у липні), **Кузьминки** (свято урожаю, проводили осені й зустрічі зими, припадало на листопад)».

Конспективна розповідь – стислий виклад неголовних політичних, військових та соціальних подій, які покликані доповнити головні.

Конспективна розповідь - це коротка позбавлена образності інформація, яка супроводжується використанням історичної карти, схеми, графіку або хронологічної таблиці.

Ю.М. Косенко, Історія України, 7 клас, С.74:

«Через два роки після цієї поразки князь Ігор здійснив ще один похід на Константинополь. Про нього мало що відомо. Він завершився укладанням нової угоди про мир між Руссю та Візантією».

Проста інформативна розповідь – перелік неголовних історичних фактів, другорядних місць, подій та діячів. Як правило, вона супроводжується використанням історичної карти або хронологічної таблиці.

Ю.М. Косенко, Історія України, 7 клас, С.56:

«Східні слов'яни будували свої поселення на пагорбах, поруч з річками, біля боліт, ярів і лісів. Водойми, непрохідні болота і ліси були чудовим природним захистом від ворогів».

Описи.

Описи бувають трьох **видів**: картинний, аналітичний та портретний.

Картинний опис – прийом усного викладу, спрямований на ознайомлення учня з типовим історичним явищем, природними умовами, місцями подій. Сутність його полягає в образному відтворенні факту без подання динаміки.

При картинному описі використовуються фотокартки або художні зображення місцевості, історичних об'єктів, схеми, документи.

Ю.М. Косенко, Історія України, 7 клас, С.57:

«Слов'янські поселення були різними. У багатолюдних поселеннях житла розташовувалися по колу. Центр поселення не забудовували, тут була площа для загальних зборів».

Аналітичний опис – прийом усного викладу статистичних фактів, головним чином об'єктів матеріальної культури (знаряддя, пам'ятки), державного апарату тощо.

Аналітичному опису притаманний опис складових частин і деталей об'єкта з використанням фотокарток, малюнків, макетів схем тощо.

Ю.М. Косенко, Історія України, 7 клас, С.125:

«На території Києва тоді було багато церков, монастирів та інших споруд – із каменю, цегли, дерева. За своєю красою і розмірами місто рівнялося до столиці Візантії – Константинополя».

Портретний опис – прийом усного викладу навчального матеріалу, який використовується під час ознайомлення учнів із видатними історичними особами, як допоміжні засоби при цьому використовуються художні портрети, документи тощо.

Ю.М. Косенко, Історія України, 7 клас, С.148:

«Микита Кожум'яка був середнього зросту і, коли він вийшов на поєдинок, то печенізький богатир розсміявся, адже був набагато вищим».

Крім того, виділяються ще ряд нестандартних прийомів формування історичних уявлень, пов'язаних із створенням ефекту присутності:

персоніфікація – розповідь про події від імені абстрактного спостерігача;

драматизація – подання розповіді про події у вигляді діалогу або розіграної вистави;

уявна подорож – розповідь про історичні події за допомогою свідчень, що залишилися там, де вони відбувалися.

Усі пропонувані методи можуть застосовуватися при формуванні історичних уявлень у допоміжній школі.

3. Вивчення теоретичного матеріалу. Формування історичних понять і вмінь.

Теоретичний матеріал – це вид історичних знань, загальноприйнятих у науці, у вигляді понять, суджень, умовиводів, оцінок та висновків.

Теоретичний матеріал засвоюється учнями двома шляхами:

- у готовому вигляді;

- самостійне здобуття за допомогою сформованих умінь.

Перший шлях реалізується за допомогою **приймів**: пояснення, доведення, розмірковування, порівняльної та узагальнювальної характеристики.

Пояснення – прийом вивчення головних фактів та теоретичного матеріалу через розкриття внутрішніх зв'язків, залежностей, сенсу і значення історичних фактів та явищ.

Ю.М. Косенко, Історія України, 7 клас, С.94:

«У князя Володимира було багато дітей. Між ними почалися міжусобні війни. Перемогу отримав Ярослав, який у 1019 році став князем київським».

Доведення – прийом вивчення теоретичного матеріалу, побудований як підтвердження або спростування певної тези.

Під час доведення використовуються статистичні дані, документи, вислови вчених тощо.

Ю.М. Косенко, Історія України, 7 клас, С.213:

«На той час культурний рівень населення захоплених земель був набагато вищим, ніж у завойовників. Литовська мова не мала писемності, тому державною мовою литовців стала давньоруська писемна мова, якою вели документи, писали грамоти, укази, розпорядження, листувалися тощо».

Розмірковування – прийом викладу теоретичного матеріалу, послідовний розвиток положень, доказів, що підводить учнів до висновків.

Під час розмірковування використовуються статистичні дані, карти, вислови вчених.

Порівняльна характеристика – прийом вивчення теоретичного матеріалу, що ґрунтується на зіставленні споріднених історичних подій та явищ.

Суть цього прийому полягає у виділенні суттєвих ознак і порівнянні з ними явищ з метою знайти спільне й відмінне. При цьому використовуються порівняльні таблиці та навчальні пам'ятки.

Узагальнювальна характеристика – прийом, який підбиває підсумки вивчення теоретичного матеріалу.

Суть прийому полягає у перерахуванні в логічній послідовності головних ознак явища, найсуттєвіших ознак в ньому.

«Культура Русі переживала піднесення. Це виявилось в:

- поширенні освіти і писемності не тільки серед верхівки, а й серед міщан;
- виникненні книгописних майстерень і виготовленні книг на рівні кращих європейських зразків;
- зародженні оригінальної світської літератури, шедевром якої стало «Слово о полку Ігоревім»;
- становленні і розвитку літописання, створенні «Повісті минулих літ»;
- збагаченні усної народної творчості».

Формування історичних понять.

Історичні поняття – відображення історичних подій, явищ і процесів у їх найістотніших зв'язках і відношеннях.

За змістом історичного матеріалу розрізняють поняття:

- економічні (кочовий спосіб життя, багатопільна система землеробства);
- суспільні (селянські повинності, вотчина);
- політичні (політична роздробленість, середньовічна держава);
- духовно-культурні (православна віра).

За ступенем узагальнення розрізняють поняття:

- частково-історичні (боярин, князь);
- загальноісторичні (Середньовіччя, народні виступи);
- соціологічні (народність, суспільний стан).

У формуванні понять у методиці викладання історії визначилися шляхи:

1. Індуктивний – створення цілісної картини явища на підставі одиничних фактів; визначення суттєвих ознак цього явища; визначення поняття; вправи щодо його застосування.

2. Дедуктивний – виділення суттєвих ознак явища через його цілісну картину; вправи щодо застосування визначеного поняття.

Індуктивний спосіб

Учитель: Вам дуже часто в житті траплялося слово «історія». Пригадаймо, у якому контексті. Складіть речення зі словом «історія».

Учні: Історія про капітана Гранта багата на пригоди.

Тернисті шляхи історії нашого народу.

Ну й історія зі мною трапилася.

Ім'я Б. Хмельницького потрапило в історію.

Учитель: До цього можна додати:

Сьогодні ми розпочинаємо вивчати історію.

У нас є підручники з історії.

Запитання: Що спільного в усіх цих реченнях?

Що таке, на вашу думку, історія?

Учні: Історія – це те, що трапилося, що вже було.

Учитель: Тобто історія – це минуле. А сьогодні ми починаємо вивчати науку про минуле, яка також має назву – історія. Таким чином. Історія – це,,,

Учні: ... наука про минуле.

Учитель: Зафіксуємо це (пише на дошці): Історія – це наука, що вивчає минуле.

Дедуктивний спосіб

Учитель: Усе, що нас оточує в повсякденному житті створено людською працею. Усе це є історією – історією нашої держави, краю, міста, села, вашої родини. Неважко здогадатися, що історія розповідає нам про те, де (на якій території), коли (скільки років тому), як жили люди (що робили). Історія – розповідь про події, що відбувалися в житті людей.

Слово «історія» має грецьке походження. У перекладі українською мовою воно означає «дослідження», «повідомлення», «розповідь», «оповідання».

Головними умовами успішного формування понять у методиці вивчення історії вважають:

- наявність в учнів базових знань, взаємопов'язаних та взаємозумовлених;
- визначення найбільш доцільних сходинок («вузлів») формування понять;
- врахування наявних в учнів типових уявлень та образів;
- необхідність раннього введення терміну та ознак понять у матеріал, що передує формуванню поняття;
- розкриття поняття не ізольовано, а спільно із взаємопов'язаними поняттями;
- спрямованість на розвиток мислення учнів;
- пояснення складних понять на спеціальних узагальнювальних уроках.

Формування понять індуктивним та дедуктивним способом в учнів з інтелектуальним порушенням є ускладненим з огляду на особливості їх пізнавальної діяльності, тому потребуватиме додаткової підготовчої роботи.

Формування вмінь

Уміння – засвоєний учнями спосіб виконання дії, який забезпечується сукупністю набутих знань і навичок.

Розрізняють уміння загальнонавчальні і спеціальні.

Загальнонавчальні вміння – це ті, які стосуються всіх навчальних предметів:

- навчально-організаційні (формулювання мети і визначити завдання діяльності, раціональне планування діяльності, створення сприятливих умов для власної діяльності, режим, гігієна і порядок робочого місця);
- навчально-інформаційні (здійснювати бібліографічний пошук, працювати з технічними джерелами інформації);
- навчально-інтелектуальні (мотивувати свою діяльність, уважно сприймати інформацію, логічно осмислювати навчальний матеріал, виділяти в ньому головне, розв'язувати проблемні завдання, самостійно виконувати вправи, здійснювати самоконтроль);
- соціально-історичні (локалізувати історичні події в часі, локалізувати історичні події в просторі, оцінювати історичні факти, характеризувати історичну особу тощо).

Уміння формуються в кілька етапів:

1. Отримання знань про мету і зміст способу навчальної роботи.
2. Фіксація цих знань у формі схеми.
3. Закріплення дій щодо аналогічних та однотипних історичних фактів.
4. Закріплення дій на новому історичному матеріалі.
5. Багаторазове повторення дій. Перенесення засвоєних дій на нові об'єкти самостійно і творчо.

Формування вмінь в учнів допоміжної школи може здійснюватися через аналогічно, однак потребуватиме більше часу та спеціальних прийомів роботи педагога (показ, виконання з допомогою, часткове самостійне виконання тощо).

4. Локалізація подій в часі і просторі.

Локалізація подій у часі (хронологічні вміння) – це комплекс специфічних умінь учнів, які передбачають:

- визначення тривалості і послідовності подій;
- зіставлення історичних подій між собою;
- зіставлення процесів із певним періодом історії;
- зіставлення однотипних процесів вітчизняної та всесвітньої історії (не застосовується для учнів допоміжних шкіл);
- складання хронологічних та синхроністичних таблиць (не застосовується для учнів допоміжної школи).

Уміння локалізувати події у часі розвивається через використання в навчанні таких прийомів:

1. Складання хронологічних комплексів – поєднання двох і більше взаємопов'язаних головних фактів для закріплення в пам'яті учнів. Наприклад, УІІ ст. до н.е. – поява скіфів на території України, ІІІ ст. до н.е. – кінець панування скіфів, початок панування сарматів, ІІІ ст. н.е. – кінець сарматського панування.

2. Заповнення хронологічних таблиць:

- а) простих (дата, подія);
- б) розгорнутих (дата, подія, сутність події);

в) зведених, що вміщують дати всього курсу історії.

3. Заповнення синхроністичних таблиць:

час	Західна Європа	Київська Русь
IX ст.	800 р. – утворення Франкської імперії Карла	Утворення держави Київська Русь
	843 р. – Верденський договір, поділ Франкської імперії	

4. Заповнення узагальнювальних таблиць:

Назва періоду	Тис. років до н.е.	Ознаки				Стоянки
		Форма об'єднання людей	Знаряддя праці	заняття	Духовне життя	

5. Позначення тривалості подій на стрічці часу:

Мезоліт	Неоліт	Мідний вік	Бронзовий вік	Залізний вік

6. Ведення карточок подій (учні на невеликих картках з одного боку пишуть великими цифрами дати, а з іншого – подію. Під час опитування картки розкладаються на партах цифрами догори, вчитель називає подію, а учні піднімають картки, одночасно перевіряючи себе).

7. Виконання хронологічних завдань:

- до визначеної події добери відповідні дати;
- до визначених дат добери події;
- встав пропущені в тексті дати;
- розташуй події в хронологічному порядку;
- з переліку вибери події, що відбувалися в одному році.

8. Хронологічні вікторини, конкурси знавців дат тощо.

Локалізація подій у просторі (картографічні вміння) – комплекс специфічних умінь, що передбачають:

- читати історичну карту (визначати географічне положення, регіони розселення народів, торгові шляхи, зміни в кордонах країн тощо);
- користуватися картою як джерелом знань;
- заповнювати контурну карту.

Розвиток умінь локалізувати події у просторі здійснюється за допомогою наступних дій: робота на великих оглядових настінних мапах; складання картосхеми воєнних подій; заповнення контурних карт під час роботи на уроці та вдома; здійснення уявних подорожей.

5. Характеристика історичної особи, оцінка історичного факту.

Характеристика та оцінка історичної особи – специфічне уміння, різновид оцінювальних умінь учнів, які розвиваються протягом всього навчання історії в школі з поступовим ускладненням.

Розвиток цього вміння здійснюється за допомогою:

- розповіді вчителя про історичну особу з відокремленням основних критеріїв оцінки;
- складання плану оцінки історичної особи;
- підготовка повідомлень учнями про історичну особу;
- узагальнювальна характеристика по закінченню вивчення теми.

У методиці історії поширена така структура характеристики й оцінки історичної особи:

1. Історичні умови і вплив суспільного середовища на формування поглядів. Життєві цілі людини.

2. Риси характеру особи, їх залежність від виховання, ідеалів суспільства того часу. Якості особистості, які допомагали або перешкоджали досягненню мети й вирішенню історичних завдань, висунутих тогочасним суспільством.

3. Засоби, що застосовувалися для досягнення мети.

4. Значення і роль особи в історії за результатами діяльності, значення для певної людської спільності (племені, народу), вплив особи на подальший перебіг подій, чи був прикладом для інших людей.

5. Власне ставлення до історичної особи з урахуванням засобів та результатів досягнення мети з урахуванням обставин того часу.

Оцінка історичного факту – специфічне уміння, яке формується впродовж усього шкільного навчання історії на різних ступенях складності.

Приблизна послідовність розвитку цього вміння:

- ознайомлення учнів з оцінками історичних подій і їх учасників під час розповіді вчителя (в епітетах, що них додаються, судженнях, узагальнювальних висновках);

- спроба учнів самостійно дати оцінку історичній події за зразком, наведеним вчителем і за допомогою вчителя;

- практичне відпрацювання зазначеного вміння на новому матеріалі.

Для розвитку цього вміння, починаючи з 8-го класу допоміжної школи, можна запропонувати таку схему:

1. За яких історичних обставин відбувається конкретний історичний факт?
2. Які події безпосередньо йому передують?
3. Який розвиток мав цей факт?
4. Які групи людей були в ньому задіяні і якими мотивами це було зумовлено?
5. Яку роль в ньому відіграли конкретні особи?
6. Як вплинув цей факт на подальший розвиток?
7. Чи був можливий інший перебіг подій?

6. Порівняння історичних подій та явищ. Визначення причинно-наслідкових зв'язків. Складання плану. Доведення власної думки.

Порівняння – дидактичний прийом, розумова операція, уміння учнів, спрямоване на встановлення ознак схожості і відмінності між певними подіями та явищами.

Формування уміння здійснюється в кілька етапів:

1. Порівняння окремих предметів (початкова школа).
2. Встановлення спільного та відмінного окремих історичних фактів (7 кл.).
3. Порівняння окремих етапів у розвитку нескладних історичних явищ (7 кл.)
4. Порівняння однорідних історичних явищ, що мали місце в різні періоди історії, з виявленням їх спільних причин і наслідків (8 кл.).
5. Порівняння за суттєвими ознаками (9 кл.).

Порядок дій під час формування вміння подібний до заповнення порівняльної таблиці:

- виділення і запис об'єктів порівняння;
- пошук споріднених суттєвих ознак об'єктів, що порівнюються;
- уявне формулювання і короткий запис змісту порівняння;
- порівняння об'єктів за кожною з визначених ліній;
- узагальнення і короткий запис у нижній частині таблиці.

Визначення причинно-наслідкових зв'язків може відбуватися за таким планом:

1. Які труднощі можна назвати найхарактернішими для вихідного етапу процесу?
2. Коли вони почали виникати?
3. У яких сферах життєдіяльності вони почали виявлятися?
4. У чому полягає негативний вплив?
5. Інтереси яких сил перетнулися на цьому етапі?
6. Що стало об'єктом протистояння цих сил?
7. Коли, в якому напрямі і яким чином почався процес розв'язання проблеми?
8. Чи повністю вона була вирішена?
9. Як результат вирішення позначився на державі, суспільстві, людині?

Форма узагальнення: «Головним результатом цього процесу стало... Проблема була вирішена (як?)... Результат мав різне значення для учасників процесу... Результат позначився на державі (як?)..., суспільстві (як?) ..., людині (як?) ...»

Складання плану – практичне вміння, яке базується на інтелектуальному вмінні виділяти головне.

Це вміння формується поступово від складання простого плану за уривком тексту підручника (7 кл.) до складання розгорнутого плану-конспекту параграфа підручника (9-10 кл.).

Для учнів 8 кл. пропонується така послідовність дій під час складання плану:

1. Уважно прочитати назву параграфу.
2. З'ясувати зміст параграфу шляхом його читання окремими абзацами. Вияснити значення всіх невідомих термінів.

3.Прочитати текст загалом.

4.Якщо план простий, то розділити текст на завершені за змістом частини, визначити в них головну думку. чітко її сформулювати і записати.

5.Якщо мова йде про розгорнутий план-конспект, то після запису назви пункту плану коротко, одним-двома реченнями передати зміст цієї частини плану.

6.Склавши план, перевірити, чи розкриває він зміст теми, чи допомагає засвоїти матеріал, уявити картину історичної події з її причинами та наслідками.

Доведення власної думки – визначення істинності твердження шляхом встановлення його необхідного зв'язку з іншими твердженнями, прийнятими як істинні.

Доведення полягає у висуненні тези (положення, що доводиться), всіх інших можливих гіпотез і віднайденні аргументів – істинних тверджень, що впливають на ймовірність гіпотез. Доведення завершено, якщо теза обгрунтована.

Досвід прямого (індуктивного, за аналогією) доказу за схемою: теза – конкретне поняття – приклад учні отримують у 5-6 кл. У навчанні історії має здійснюватися дальший розвиток цього вміння від формулювання тези через індуктивно-дедуктивні умовиводи до доведення висновку. У доведенні використовуються 2-3 ходи аргументації.

Доведення відбувається за такою схемою:

- 1.Формулювання висновків, що будуть доводитися.
- 2.Визначення джерел, якими будуть користуватися для аргументації висновків.
- 3.Виділення суттєвих фактів, що підтверджують висновки.
- 4.Здійснення доведення з опорою на виділені джерела та підібрані факти.
- 5.Огляд, чи всі аргументи вичерпано. Корекція формулювання висновків з огляду на факти, виявлені в ході доведення.

Вироблення навиків аналогічних доведень у школярів допоміжних шкіл можливі тільки за допомогою вчителя з суттєвою підтримкою асистента вчителя в інклюзивному закладі освіти..

7.Аналіз історичного документу.

Робота з документами – один з видів діяльності вчителя й учнів у процесі навчання історії. Мета цього виду діяльності:

- привертання уваги школярів до історичного факту, підвищення емоційності навчання;
- ознайомлення учнів із методами дослідження та історичними джерелами;
- формувати в учнів самостійного наукового підходу (за допомогою вчителя) до джерел історичних знань і відповідних прийомів роботи з ними.

У допоміжній школі школярі можуть працювати тільки з копіями документів. Розрізняють кілька варіантів роботи учнів з документом:

1.Документація (ілюстрація) – використання документа як засобу підкріплення основних положень підручника.

2.Доповнення – виявлення в документі нових фактів, осіб, зв'язків, які доповнюють уже отримані учнем знання.

3.Дослідження – використання, аналіз документа, підбраного вчителем, як основного джерела інформації.

4. Широке дослідження (не для допоміжної школи) – самостійний добір джерел, їх критика, аналіз, узагальнення відповідно до обраної теми.

Вивчення джерела може бути послідовно-текстуальним або поетапним.

Послідовно-текстуальний метод вивчення джерел ґрунтується на логічно послідовній роботі із засвоєнням необхідної інформації:

- виділення основних ідей і положень, формулювання продуктивно-пізнавальних запитань;

- аналіз подій, фактів та персоналій, описаних у джерелі;

- зіставлення історичного досвіду з дійсністю.

Метод поетапного вивчення джерел базується на орієнтації учнів на самостійне вивчення необхідної інформації за допомогою реалізації трьох етапів: підготовчої роботи, засвоєння змісту джерела, виконанні практичних завдань.

Може реалізуватися в допоміжній школі тільки за допомогою вчителя або за наявності асистента вчителя.

На першому етапі (підготовчій роботі) з'ясовують термінологію джерела, причини, час та умови створення джерела, аналіз основних фактів і подій, внесених автором до тексту. На другому етапі виділяються вузлові питання джерела, з'ясовуються ідеї і положення, які набули розвитку у наступні періоди історії. На третьому етапі – виконання практичних завдань на основі аналізу подій.

Для детального аналізу історичного тексту слід відповісти на запитання:

1.Що це за документ (запис у щоденнику, лист, спогади, публічне звернення або політичний документ)?

2.Хто є автором (авторами) – приватна особа, офіційна особа, анонім?

3.Яка політична, національна, етнічна, службова приналежність автора? Як це впливає на його ставлення до подій?

4.Чи є автор очевидцем того, що сталося, або брав безпосередню участь у подіях?

5.Яка мета появи документа? Кому адресований текст?

6.Коли з'явилось джерело (під час подій, відразу після неї чи згодом, через певний час)?

7.Чи намагається автор дати об'єктивний та осмислений опис того, що сталося?

8.Чи є в тексті факти, що дозволяють вважати цей документ достовірним джерелом інформації?

9.Виявіть значення джерела та інформації, що в ньому міститься, для сучасності, для кожного з нас?

10. Дайте узагальнювальну оцінку цього джерела.

Здійснювати спробу дослідження історичних джерел доцільно здійснювати під час роботи предметних гуртків, на самопідготовці або під час підготовки до тематичного вечора.

Література:

1. Баханов К.О. Професійний довідник вчителя історії. / К.О. Баханов. – Х.: Вид.група «Основа», 2012. – 239 с.: табл. – (Серія «Професійний довідник»).
2. Вимоги до уроку в спеціальній школі для дітей з вадами інтелекту / Укл. Миронова С.П. // Методичні рекомендації. - Кам'янець- Подільський, 1998. – 24с.
3. Левітас Ф.Л., Салата О.О. Методика викладання історії. Посібник вчителя./ Ф.Л. Левітас, О.О. Салата. – Х.: Вид.група «Основа», 2006. – 96 с. – (Б-ка журн. «Історія та правознавство», Вип. 8 (32)).
4. Методика викладання історії в допоміжній школі: методичні рекомендації/ упорядники – Гіренко Н.А., доцент кафедри методики корекційної освіти, Гришин Ю.І., вчитель допоміжної школи № 4, м.Донецьк, Липа В.О., доцент кафедри корекційної педагогіки та спеціальної психології. – Слов'янськ: СДПУ, 2010. – 157 с.
5. Пометун О. Методика навчання історії в школі/О.І. Пометун, Г.О. Фрейман. — К.: «Генеза» 2005. —328 с.
6. Петрова Л.В. Методика преподавания истории в специальной (коррекционной) школе VIII вида: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. — М.: Гуманит. изд. центр ВДООС, 2003. — 208 с. — (Коррекционная педагогика).